

VIII.

Жук землі не чув під собою, радіючи своїй вдачі! В голові його виріс вже цілий плян тієї користи, яку зробить громаді позичкова каса, и які тільки мрії не навертались у його в думках! Жид втікав з Куликів, не маючи більш ніякого пожитку! Куличане на бариші з каси купують гуртом сіль, дёготь, товар шевский! за місто карбованця за пуд соли платять коповика!.. трохи-по-троху каса розробляється, Куличане поправляються, заводять школу; одно слово: в голові Жука виросла на місті роз'єдинених Куличан невелико-численна, але міцна и зажиточна асоціяція!..

Своїми радощами Жук поділився и з ненею и з сестрами и побіг з благовістом до Віренка.

— „Добрий почин,” говорив Віренко, „половина діла... дай Боже, щоб не задержали тільки, а швидче затвердили вашу касу! тогді за вашим проводом, дивлячись на Куличан, може й наші Куцівці підіймуться!.. У вас краший ґрунт: раз що козаки — народ менш загнаний, а друге й головніше те, що вас Куличане знають з діда, з батька; я-ж для Куцівців новий чоловік, не диво, що вони мені не вірять.”

„Коли-б тільки пішла добре каса, зараз приймусь за школу,” говорив Жук.

— „Школа школою, її можна завести й тепер, стоїть тільки узятися добре; а от єсть важніше діло...” одмовив Віренко.

„Яке?” сполохнувся Жук.

— „Чи не звертали ви часом уваги на наше земство? чи не примітили, у яких воно руках? хто у нас гласними? хто в управі?.. А от-от нові вибори, треба обновить земство... треба їхать вам на вибори.”

„А ви поїдете?”

— „Як же! поїду! хоч мене тут й не знають, але поїду... Підсогласив вже й двох сусідів — може знаєте Булгаренка й Иваненка: обидва молоді люде, чесні й освічені.”

„Поїду и я.”

— „Ідьте! усякий чоловік, котрий бажає добра народови и має право голоса, повинен пробиваться в земство. — Конечно на перший раз мала надія на те, щоб нам удалось вигнать з земства отих злодіїв и бюрократів, що там позасідали, але будемо боротися, добре й одного свого чоловіка введемо... От, на приклад — вас... як ви про се думаете?”

„Зовсім згоджуюсь з вами... Я рад би душею йти гласним, та певно не виберуть.”

— „Треба пробовать! Годі нам тільки пісні співають та одним Шевченком пробавляється; час взятися и за діло — час вступить на реальний ґрунт!”

„Так се-б то виходить и пісню и поезию по боку... годі! не треба... долой Шевченко!.. finita поезия!” закидав Жук, жевріючи.

— „Ні, не finita! без пісні, без поезії, без искусства жить не можна; але однією піснею, однією поезією нічого не вдієш! Пісня заохочує людей до роботи, пісня и поезия підіймають духа, енергію, патріотизм, підіймають духовне жите. Пісня, поезия, як и музыка, мали великий вплив й велику заслугу в исторії народного розвою... Але можна співають, можна грать, та не завжді; треба спершу діло робить, думать про хліб, а наівшись вже й про пісню... Самі ви добре знаєте, що чоловік голодний и холодний не співати ме.”

„Правда ваша, але-ж и сухий реалізм — мусить довести чоловіка тільки до егоїзму.”

— „Може й так, та на щож брать край! хиба реалізм не може зжитись разом з поезією? хиба він шкодить їй? реалізм — оден реалізм без поезії — зсушить чоловіка, и нема

такого завзятого реаліста або матеріяліста в світі, котрий би ніколи не вдарився до поезії! нехай він як хоче становиться на дибі супротив поезії, супротив искусства, але колись таки и в ёму пробеться, прорветься така хвилина, в котру він забуде „матерію” и з любовю послухає и пісню и музику и подивиться на Рафаелёву Мадону... Поезія повинна доливать реалізм, так як дух доливає матерію!"

Жук замислився, а Віренко бігав по хаті мов молодий паробок: очи ёго світилися, лице почервоніло, видно було, що в ёму прокинувся той жар молодости, котрий водив ёго на мочари для прохолоди; та ба — не прохолодив! іскра того жару тліла; тільки не завжді вже горіла поломям молодости.

— „Гляньмо хоч на Англію,” заговорив знов Віренко. „Чи вже-ж в Англії або в Північних Державах Америки люде менше нашого прихильні до реальних боків життя? чи менше нашого там громада кохається в економічних питаннях? а чи занехали-ж там пісню, поезію, музику й загалом искусство?! Я мовчу вже про те, що Англія — народ глибоко матеріяльний, не оддасть свого Шекспіра, свого Байрона ні за яке королівство; але зверну тільки нашу увагу на те, що в Англії все віддають повагу не тільки таким великим поетам, як Байрон, а навіть и далеко-далеко меншим!.. Так-то, Семене Йвановичу! моя думка така, що тільки духовні сліпці, котрі бажають и силкуються видавати себе за передовиків, проповідують хрестові походи против поезії и благовістять, що поезія — брехня, що вона затуманює, що наша інтелігентна громада одвертається од поезії через те, що поезія її не вдоволяє, бо ми, бачте, доросли вже до того, що нас интересують инчі серьёзні справи й питання!... Еге!.. Така проповідь мусить виходити з уст або людей темних, мало освічених, або від людей, котрим забажалось блиснуть „новим” слівцем!.. Одначе: дарма!.. перемелеться, мука буде!.. й такі речі супротив поезії мають и деяку користь!.. поезії вони не вбють, а допоможуть вияснити ту істину: що поезія и искусство не шкодять реалізму в загалі, а особливо в розвою економічного добробиту; тільки, як я й сказав вже вам, треба спершу діло робить, хліб пахать, працювать, а за працею, або по праці — и пісню співать и впиваться поезією, музикою, искусством...”

„Все таки виходить,” промовив Жук, „що на перше місце виступає реальне житє?”

— „Инак и не можна! инак и не повинно бути; а як тільки стане на впаки, то й буде те, що ми співати мемо, а під пісню інтелігенції народ наш будуть убожіть, обдирать и одбирать и жиди и „пани” и бюрократи! бо нікому буде заступиться за ёго, оборонить ёго: нам не буде часу, ми вдамося в пісню!...”

„Погано й без пісні... в пісні душа одпочиває!” сказав Жук.

— „Запевно так! — але спочивать добре втомившись; а коли чоловік спочиває од байбацтва, од ліни, од жиру, так він доспочивається до того, що й на віки засне духовно!... Так, так Семен Иванович! — годі помагать народові „піснею”; будемо запомагать ёму ділом!.. для сёго й повинні ми прибираться в усі ті кутки, де тільки можна реалізувати нашу любов до народа, нашу охоту й бажанє запомагти ёму.”

„Против сего я нічого й не кажу... мої думки ві всім згоджуються з вашими.”

— „Коли так, то й силкуйтесь пролізти у гласних!”

„А ви?”

— „Коли виберуть — и я не одмовлю. Тільки на се й сподіваться не можно... ви догадаєтесь, через що...”

Дождались виборів.

Виборча саля у повітовім місті трохи що вмістила у себе усіх виборців: тіснота й духота були страшенні. За столом председателя сидів високий сивоволосий товстий пан Дмитро Павлович Балабан. Прочитавши имена виборців и вибравши чоловік пять гласних стали оддыхать. Балабан, узрівши Хмару, підойшов до ёго, взяв під руку й став ходити з ним по салі, котра на час оддыху троха попросторнійшала; бо половина виборців повернула у другу хату „заморить червяка”. Пройшовши кілька раз повз Жука, Хмара підвів до ёго Балабана й промовив:

— „Семен Иванович! наш председатель бажає зазнаєміться з вами.”

Жук встав, вклонився й простяг руку до товстої й пухкої руки Балабана.

— „Давно вже чую про вас,” сказав Балабан Жуку, „давно бажаю зазнаєміться з вами, та жалко, що ви й досі не завернули до мене, старого.”

„Вибачте мені! я недавно осівся в своїм хуторі, та й часу ще вільного не було... то се, то те.”

— „Знаю, знаю,” перебив ёго Балабан, „ви чоловік невсипущий; чи давно живете в хуторі, а вже й касу завели... що значить молода енергія!”

Жуку не сподобалась річ Балабана; він зрозумів, куди стриже Балабан, й промовив:

„Не завів ще, а коли заздрісні люде не перешкодять, так заведу.”

— „А! и ви тут!” озвався Балабан до Булгаренка, котрий сидів поруч з Жуком.

— „Тут!” одповів Булгаренко; „не приходитьсь одставать од людей: куди люде, туди й ми.”

— „Що ж! може в гласні?” спитав Балабан.

— „Коли виберуть, не одмовлю.”

— „От за се спаси-Біг!” дяковав поважним голосом Балабан и повернувшись до Жука, спитав: „А ви будете баллотоватись?”

„Буду! запевне візьму чорних, але буду...”

— “О ні! чого чорних! нам треба молодих, енергічних людей! ми вже підтоптались! нам пора спочити, нехай ище молодіж потрудиться,” говорив тоном проповіді Балабан.

Почали знов вибирать. Дойшла черга до Булгаренка... посчитали шарі — „вийшов!” гукнув Балабан... Віренко, Жук й Иваненко стисли руку Булгаренку, Хмара й собі поздоровив ёго.

— „Вибирається в гласні — Віренко,” гукнув Балабан. Кинули шарі, посчитали: „не вийшов!” — почувся голос Балабана. — „И зате спаси-Біг!” промовив Віренко; „тепер я знаю, що за мене єсть хоть 12 голосів, колись буде більш.”

Жуку випало ще менше голосів, ніж Віренку. — „Се, панове,” озвався Балабан, „мусить бути помилка! треба в-друге кинуть шарі.” Кинули в-друге — ще гірше! в перший раз за Жука було 8 голосів, а в-друге тільки 5...

Стали вибирать Хмару: „вийшов!” гукнув Балабан. За Хмару було більш ніж $\frac{2}{3}$ виборчих голосів.

„Погано діло йде!” шепнув Жук Віренкови.

— „Не гарно, але тривайте, що дальше буде,” одповів Віренко.

Вибрали ще одного Жукового сусіда — козака з Куликів и священника з Жуківки.

„Хоч за се спаси-Біг!” промовив Жук,

Стали вибирать управу. Председателем вибрали Балабана, а в члени одного волосного писаря та нашого знаёмого Хмару.

Жук не всидів на місці; схопився, плюнув й голосно промовив, наче-б то до Віренка; „Теребите путь и мостіть мости!.. спершу крали, а тепер грабовати муть... Погибне мабуть моя каса!”

— „На двоє баба ворожила,” одповів Віренко. „На завсе ж стояти муть хмари, колись розійдуться... и в наше віконце загляне сонце...”